

OTTO SNELLMAN

Inhimillisen vaiheileva ohjekirja

Ville-Juhani Sutinen, *Hajonneen maailman käyttöohje*. Into, 2023. 320 s.

”Read the fucking manual” tai ”RTFM”. Näin nettifoorumeilla saatettiin vastata kysymykseen, jonka esittäjä olisi voinut löytää vastauksen helposti itsekin käyttöohjeista tai hakukoneesta. Entä kun joku kysyy, miten elää ekokriisien hajottamassa maailmassa? ”RTFM” olisi kummallinen vastaus, vaikka runoilija ja kirjailija **Ville-Juhani Sutinen** onkin nyt kirjoittanut *Hajonneen maailman käyttöohje* -nimisen esseekokoelman.

Sutisen käyttöohjetta ei voi lukea samaan tapaan kuin mitä tahansa airfryerin manuaalia. Se ei myöskään ole 100 arkisen ekoteon litania, josta on tullut aikamme vakiintunut genre ilmastokriisin käsittelyssä. Sutisen teos on käyttöohje, jossa sekä käyttäjä että käytettävä – ihminen ja hajonnut maailma – ovat avoimia kysymyksiä.

Käyttöohjeessa toki esitellään, miten hajonneen maailman kanssa elellään. Esseiden aiheita ovat muun muassa sienestys talousmetsissä, mökkeilyn luontosuhteet, keinohedelmöitys, kierrätyksen petollisuus, Kalifornian teollinen maankäyttö, ilmastonmuokkausteknologiat sekä ekokatastrofiturismi mayakulttuurin raunioilla. Jotkut tekstit ovat henkilökohtaisia ja herkullisen itseironisia. Toiset ovat kuvailevampia matkakertomuksia, jotka pohtivat samalla ihmistä ja maailmanloppua. Kokonaisuudessaan teos on rehellinen ja runsas: toisinaan oivaltava, toisinaan kapeakatseinen.

Lupaavat ja vaaralliset mukautumiset

Mukautuminen tai sopeutuminen ekokriisien hajottamaan maailmaan on *Käyttöohjeen* kiehtovan jännitteinen pääteema. Sutisen mukaan ekokriisien hillintää toki tulee jatkaa kaikin mahdollisin keinoin. Mutta

maailma on jo monin osin hajalla ja hajoaa koko ajan lisää. Mukautuminen on välttämätöntä.

Mukautumisen salakavaluutta voimia ei pidä vähätellä. Se voi johtaa vähittäisiin muutoksiin; kukaan ei edes huomaa, kunnes kaikki on toisin. Yhtä hyvin se voi johtaa kuolettavaan kaavoihin kangistumiseen. Sopeutumisella on sekä hitaan vallankumouksen että viivyttylön kasvot. Näin *Käyttöohje* perustelee tarpeellisuutensa: erilaisia mukautumisia ekokriiseihin on pakko arvioida (itse)kriittisesti. Tässä Sutinen onnistuu vaihtelevasti.

”Antroposeenin lihaa” on yksi teoksen parhaista esseistä. Se kysyy, voiko ilman eläintä olla ”aitoa lihaa”. Kysymys voi vaikuttaa ensiksi tylsän semanttiselta, mutta Sutinen kääntää sen kiehtovaksi keskusteluksi lihan-syönnin murroksesta.

Esseen ytimen muodostaa Sutisen viihdyttävä kohtaaminen kasvilihafirma Meeatin johtohenkilöiden Mikon ja Jyrin kanssa. He ovat hitaan ja häivytytyn vallankumouksen ruumiillistuma: ”raavaista” liha-alan konkareita, ”isäukkoja” ja sekasyöjiä, jotka ovat siirtyneet

liiketoiminnassaan eläinlihasta eteenpäin. Eläinlihafirma Poutusta irrotetun Meeatin muutosteorian mukaan suurta aatteellista ja moraalista kumousta ei tarvita. Kauppojen lihahyllyt täyttyvät kasvilihoista vai-vihkaa, ja ennen pitkää ”viiskymppinen hetoremies” ostaa kasvilihaa ”ilman, että se on mikään erityinen juttu” (118).

Sutinen ohjaa pohtimaan oleellisia: riittääkö tämä maailman muuttamiseen? Jäävätkö kasvilihat vain eläinlihafirmojen sivubisnekseksi ja jälleen uudeksi hypermarketin hyllyntäyteeksi? Mikko ja Jyri arvatunkin korostavat muutoksen vähittäisyyttä, mutta ehkäpä hitaan vallankumouksen nopeus yllättää heidätkin. Päästään kestävyysmuroksen kiperiin kysymyksiin: onnistutaanko hankala aatteellinen murros ohittamaan ”valintaympäristöjen” muutoksilla, jos nykyiset aatteet ja markkinakuri mahdollistavat vain vähittäiset rakenteelliset muutokset?

Sienimetsästä käsin suomalaista metsätaloutta käsittelevä ”Hajoamisen kielioppi” ei yllä lihaasseen tasolle. Alkukysymys on näkemyksellinen: miksi sienet ovat juuri nyt kaikkien huulilla? Kokonaisuudessaan teksti kuitenkin sortuu juuri siihen vaaralliseen sopeumaan, josta se ohimennen varoittaa itseään: ”Kenties me hyväksymme helpommin metsien hakkuut, kun saamme siitä tällaisia pieniä [sienisaalis]palkintoja?” (28).

Kirjassa toistuu näkemys, jonka mukaan nostalgisen alkuperäiseen luontoon haikailun sijaan olisi mieltä, miten luontoon puututaan kestävästi. Kysymystä ei kuitenkaan uloteta suomalaiseen metsätalouteen, mikä tuntuu puutteelta. Ylipäättään edes pikainen suomalaisen teollisen maankäytön ruumiinavaus¹ jää tekemättä, vaikka Kalifornian luonnonmuokkauksen esittelylle on varattu

kokonainen osio. Tämä heikentää erityisesti kirjan ensimmäistä osaa, joka tässä suhteessa kantaa kivuliaan ironista ja osuvaa nimeä: ”Suomalainen luontosuhde”.

Sutinen ei valjasta moraalisesti lauantunutta järkytystään rakkaan metsänsä hakkaamisesta metsätalouden ja -teollisuuden nykymuotojen kritiikkiin ja kamppailuun niitä vastaan. Sen sijaan hän päätyy tekopyhyystunnustuksen kautta itsekesytykseen ja nykytilan oikeuttamiseen:

”[E]n voi kieltää asenteessani piilevää tekopyhyyttä. Elämme nykyään sellaisella tavalla [...], että luonnon hajoaminen ja katoaminen on välttämätöntä. [...] Ja koska on turha teeskennellä, että tahtoisimme tai edes voisimme elää kovin paljon kestävämmän, vähin, mitä voimme tehdä, on tunnustaa elintapamme jäljet.”

Sutinen perustelee tunnustamista sillä, että häntä miellyttävät ”ekologiset puukerrostalot” (26), vaikkei puurakentaminen edes edusta nyky-metsäteollisuuden valtavirtaa². *Käyttöohje*essä olisikin oleellista tunnistaa ekotekopyhyiden poliittiset ulottuvuudet. Ilmastoviivytelijät käyttävät samankaltaista tekopyhyysanalyysin ja näennäisen vaihtoehdottomuuden yhdistelmää muutosten jarruna³.

Kalvavista tekopyhyyspäilyistä tulee puhua, mutta niitä tulee myös koetella: ketkä ”me”, miksi emme tahtois, miten niin emme voisi? Kriittiset kysymykset ovat erityisen tärkeitä niille, jotka ovat alttiita oikeuttamaan verrattain mukavan yhteiskunnallisen asemansa. Uskoisin, että monet *Käyttöohje*en lukijat kuuluvat allekirjoittaneen tavoin tähän luokkaan.

Maailmojen loput

Mukautumisen ohella teoksessa puhutaan paljon maailmanlopusta eli apokalypsista. Sutinen palaa apokalypsin antiikkisille merkityksjuurille: sana ”apokalypsi” viittaa esiripun nostamiseen ja tosiasioiden paljastamiseen. Tämä on ollut apokalyptisikirjallisuuden itselleen julistama

tehtävä aina *Ilmestyskirjasta* asti⁴. Ekokriiseissä maailma voi kuitenkin hajota ilman paljastavaa apokalypsia: ihmiskunnalla voi kestää, ennen kuin nykyisen elintavan edellytysten hajoaminen myönnetään. *Käyttöohje* yrittää kääntää ekokriisit apokalyptseiksi, jotka kertovat millainen maailma on ja miten siinä voisi ehkä pärjätä.

*Käyttöohje*en apokalyptinen tehtävä on kiinnostava, mutta jää potentiaalistaan. Sutisen kritiikki kohdistuu paljolti helpohkoon mutta kieltämättä kulttuurisesti vaikutusvaltaiseen maaliin, äkkinäisen täydellisen tuhon ajatukseen. ”[M]aailma loppuu paukun sijasta ininään”, ja ”[s]itä ininää on nyt kuunneltava” (7), Sutinen julistaa. Hän jättää mainitsematta, että ”ininä” voi olla hirvittävä vihan, öyhön ja kärsimyksen kakofonia.

Sutisen käsitys ekokriisistä on osin ”paukkumaisen” universaali: ”Tuhat tai kaksituhatta vuotta sitten maailmanlopun olivat paikallisia, kun taas nykyään ekokatastrofi on globaali ja koskettaa jokaista” (205). Nykyisistä ekokriiseistä osa on globaaleja, osa ei, ja globaalien kriisien vaikutukset ovat hyvin erilaisia eri puolilla maailmaa ja eri sosiaalisissa todellisuuksissa⁵. Siksi kirjassa ajoittain esiintyvä *paikallisten maailmojen loppumisen* ajatus olisi ansainnut keskeisemmän aseman. Se olisi auttanut nostamaan ilmastokriisiin ja ekologiin tuhoon liittyvän erilaisuuden ja epätasa-arvon⁶ maininnasta *Käyttöohje*en ytimeen. Se olisi auttanut pohtimaan, missä mielessä maailmojen loput ovat jaettuja ja missä eivät ja mitä näistä eroista seuraa.

Samalla *Käyttöohje*en eurosentristä rajausta olisi ollut syytä laventaa. Jäin kaipaamaan syventymistä niiden ihmisyhteisöjen käyttöohjeisiin, joiden maailmoja modernisaatio ja kolonialismi ovat hajottaneet jo satoja vuosia. Sutinen mainitsee muiden muassa alkuperäiskansa timbishat, jotka elivät ainakin vuosituhannen alueella, jonka asuttajat myöhemmin nimesivät ”Kuolemanlaaksoksi”. Hän hehkuttaa, miten Kalifornian koditomat ja länsimaiden jätteiden kiertäjät globaalissa etelässä kirjoittavat

hajonneen maailman käyttöohjeita. Nämä yhteisöt ja ihmiset kuitenkin jäävät nopeiksi maininnoiksi ja vieraiksi toisiksi. Mayoille on varattu oma lukunsa, mutta he opettavat meitä vain omalla tuhollaan.

”Ihmisen ajan” kritiikin käsittely olisi voinut osin paikata vastaavia ongelmia. Sutinen ottaa annettuna houkuttelevan antroposeenin käsitteen, jota on riepoteltu akateemisessa keskustelussa jo yli vuosikymmenen ajan⁷. Kirjasta voikin löytää antroposeenin kriitikoiden tunnistamia kompastuskiviä. Valtasuhteita häivyttävän ja perustelemattoman universalismin⁸ lisäksi *Käyttöohje*essä käsitellään hämentävän vähän fossiilisten polttoaineiden perustavanlaatuista asemaa ihmisen ajan elossa, kapitalismissa ja politiikassa⁹.

Lue, ajattele, tunne ja toimi

Sutinen ottaa esseissään vahvasti kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin, mutta inhimillisen vaihtelevasti. Välillä *Käyttöohje* luovuttaa helposti. Välillä se luottaa liian vähän hakuusurun kaltaisiin liikutuksiin. Se ei aina katso oikeaan paikkaan tai tunnista poliittisen kamppailun tärkeyttä hajonneessa maailmassa.

Teoksen tyyli ei kuitenkaan huou auktoriteettia tai hamua viimeistä sanaa. Sutinen huojuu optimismista pessimismiin ja takaisin pakottamatta valintaan niiden välillä, toisin kuin jotkut ihmisen ajan tunnepoliisit¹⁰.

*Käyttöohje*esta poikkeaminen ei aiheuta sähköiskun tai tukehtumisen vaaraa. Lue manuaali mutta ajattele, tunne ja toimi samalla.

Viitteet

- 1 Ruuskanen, Schönach & Väyrynen 2021.
- 2 Luonnonvarakeskus 2021.
- 3 Gunster ym. 2018.
- 4 McQueen 2017.
- 5 Lähde 2023.
- 6 Esim. Roberts ja Parks 2007.
- 7 Esim. Toivanen & Peltari 2017 ja Ruuska, Wilén & Heikkurinen 2019.
- 8 Esim. Baskin 2015.
- 9 Säynäjoki 2023; Vaden & Salminen 2018.
- 10 Esim. Ritchie 2023a ja van der Lugt 2023. Vrt. Ritchie 2023b.

Kirjallisuus

Baskin, J., Paradigm dressed as epoch: The ideology of the Anthropocene. *Environmental Values*, 24(1), 2015, 9-29.

Gunster, S., Fleet, D., Paterson, M., & Saurette, P., "Why Don't You Act Like You Believe It?": Competing Visions of Climate Hypocrisy. *Frontiers in communication*, 3, 2018, 49.

Luonnonvarakeskus, Suurin osa puusta päätyy lopulta energiaksi. Luke.fi. 2.12.2021. Verkossa: luke.fi/uutiset/suurin-osa-puusta-paatty-lopulta-energiaksi

Lähde, V., The polycrisis. Aeon. 2023. Verkossa: aeon.co/essays/the-case-for-polycrisis-as-a-keyword-of-our-interconnected-times

McQueen, A., Political realism in apocalyptic times. Cambridge University Press, 2017.

Ritchie, H., We need the right kind of climate optimism. Vox, 2023a. Verkossa: vox.com/the-highlight/23622511/climate-doomerism-optimism-progress-environmentalism

Ritchie, H. Anger, sadness, guilt, hope: On the complex emotions of climate change. Sustainability by numbers. 2023b. Verkossa: sustainabilitybynumbers.com/p/climate-emotions

Roberts J.T., Parks B.C., A Climate of Injustice: Global Inequality, North-South Politics, and Climate Policy. The MIT Press, Cambridge, MA 2077.

Ruuskanen, Esa, Schönach, Paula & Väyrynen, Kari (toim.), Suomen ympäristöhistoria 1700-luvulta nykyaikaan. Vastapaino, Tampere 2021.

Ruuska, T., Wilén, K., & Heikkurinen, P., Ihminen osana luontoa: ekologinen

realismi ja kestävä taloudellinen organisointumisen. *Tiede & edistys*, (2), 2019, 135-149.

Säynäjoki, S. Antroposeeni, kapitaloseeni, fossiilikapitalismi: Miksi antroposeenitutkimuksessa pitäisi puhua fossiilikapitalismista? *Tutkimus & kritiikki*, 3(1), 2023, 42-67.

Toivanen, T. T., & Peltari, M. (2017). Tämä ihmisen maailma?: planeetan hätättilä, antroposeenikertomuksen kritiikki ja antroposeenin vaihtoehtoinen historia. *Tiede & edistys*. 2017.

Vadén, T. & Salminen A., Ethics, naftism, and the fossil subject. *Relations: Beyond Anthropocentrism*, 6(1), 2018, 33-48.

van der Lugt, M., Katse kohti pimeää. *niin & näin*, 116, 2023, 15-20.

SOFIA BLANCO SEQUEIROS

Riistosta kohti Kaikki-Maailmaa

Achille Mbembe, *Mustan järjen kritiikki* (Critique de la raison nègre, 2013). Suom. Eetu Viren. Tutkijaliitto, Helsinki 2023. 253 s.

Mustan järjen kritiikki selittää, miten rotu, Afrikka ja eritoten Mustuuden käsite ja Musta subjekti näkyvät länsimaisen ajattelun kehityksessä. Achille Mbembe kysyy teoksessaan, mitä rotu tarkoittaa poliittisena järjestelmänä, kuinka rodun subjekti on syntynyt, ja mikä hänen suhteensa on länsimaisen ajattelun kehitykseen ja uusliberalismiin. Teos on poliittisen teorian ja filosofian merkkiteoksia, mitä tulee etenkin rotua ja rasismia käsittelevään yhteiskuntateoriaan, mutta myös esimerkiksi eurooppalaisuuden ja kapitalismin historiasta kirjoittamisen suhteen relevantti.

Mustan järjen kritiikin ote aiheeseensa on kokonaisvaltainen menetelmällisesti ja sisällöllisesti. Mbembe käyttää poliittista teoriaa, psykoanalyysiä ja filosofiaa käsitellessään Euroopan, Yhdysvaltojen ja Afrikan historiaa transatlanttisen orjakaupan ja -talouden alusta nykypäivään. Teos tarttuu länsimaisen ajattelun rotuun kietoutuviin säikeisiin aina

aatehistoriasta talousteorian ja kaunokirjallisuuteen. Epilogissa kirjan sanoma ja sen laajuus tiivistyvät yhteen virkkeeseen: "Kysymys maailmasta – siitä, mitä se on, millaiset ovat sen osien väliset suhteet, sen resurssien laajuus ja kenelle ne kuuluvat, miten siinä asutaan, mikä sitä liikuttaa tai uhkaa, mihin se on

menossa, mitkä ovat sen rajat, sen mahdollinen loppu – on ollut meillä käsillä siitä hetkestä lähtien, kun lihasta, luusta ja hengestä tehty ihmisolento tuli esiin Mustan merkin alla, siis *ihmis-tavarana, ihmis-metallina ja ihmis-rahana*" (247).

Eetu Virenin suomennos on jälleen erinomainen. Mbemben nopealiikkeinen, usein lyyrinen teksti kääntyy kauniille ja tarkalle suomen kielelle: "Nimi 'Musta' on sellaisen yhteiskunnallisen ja teknisen koneen tuote, joka on erottamaton kapitalismista, sen synnystä ja planetarisoitumisesta, ja se keksittiin tarkoittamaan ulossulkemista, typer-tymistä ja heikennyttämistä, rajaa, joka aina kammoksuen torjutaan" (16). Teoksen graafinen suunnittelu ja taitto ovat poikkeuksellisen onnistuneet. Harmaan, kohokirjaimin painetun kannen sisältä löytyvät neonkeltaiset sisälehdet, paksulle vaalealle paperille painettu teksti, ja upeaa kirjaintyyppien käyttöä. Alaviitteet on nostettu marginaaleihin, mikä yhtäältä tekee lukukokemuksesta hä-